

RITUALURI DE ÎNMORMÂNTARE ȘI REÎNTOARCEREA LA VIAȚĂ

Cornelia Gangolea

Cu certitudine, ovidianul „tempora labuntur” n-ar fi devenit – chiar alungat în subconștient – perpetua și angoasanta noastră obsesie, fără secundarea, din umbră, de către Thanatos, a inexorabilului Cronos. Concretizând *durata* în *diparifițe* și sfidând astfel speranța într-o posibilă revenire – sugerată de schema ciclică a temporalității – Thanatos devine cel mai temut dintre zei. Rotirea anotimpurilor oferea o șansă doar vegetalului; identica noastră coborâre sub pământ nu re-crează, decât în imaginație, germinația semințelor căzute în leagănul gliei materne. Neputând fi stăpânită, amenințarea timpului va fi – mental – minimalizată, estompându-i-se finalitatea sau chiar negând-o.

Echilibrul perturbat de ideea inevitabilei treceri în neființă, va fi restabilit proiectându-se individul într-un timp mitic, figurat în prezent prin celebrare ritualică. *Eternitatea*, re-creată prin repetabilitate, împlinește aspirația spre acel „illo tempore”, păstrător al arhetipurilor și motivează, comportamental, persistența comunității în practicarea ritualurilor prin care mitologicul supune timpul și moartea.

Și dacă eternitatea dorită nu poate fi dobândită prin *ne-moarte* pe pământ, riturile practicate urmăresc agregarea celui dispărut la „lumea de dincolo” (concepută, de cele mai multe ori, ca o răsturnare în oglindă a universului familiar), în care, fie că sufletul (desprins de trup) va dobândi „viață veșnică”, că va adăsta, temporar, în așteptarea unei noi renașteri.

Rareori moartea e privită ca o plecare definitivă. Cei duși sunt socotiți, în continuare, ca făcând parte din familie. De aici, ritualul înhumării morților sub vatră sau pragul locuinței, ori în imediata sa apropiere. Pâlcurile de morminte, grupare pe neam, pot fi întâlnite și astăzi în împrejurimile gospodăriilor, din satele și cătunele risipite (Mărginimea Sibiului, SB, Munții Sebeșului și ai Cugirului, AB). Desigur absența unor cimitire comunitare în cazul unor astfel de așezări ar putea fi contraargumentul afirmațiilor făcute, dar obiceiul îngropării morților în perimetrul gospodăriei e mult mai vechi decât fenomenul structurării cimitirului, în sensul acceptat azi în legătură cu acest spațiu sacru, destinat înhumării.

Cultul strămoșilor, încă puternic (deși parțial desacralizat, în timp, datorită schimbărilor de concepție), păstrează – exprimată ritualic – ideea de venerare a celor dispăruți. Credința în continuitatea existenței și dincolo de Marea Trecere, face ca ei să fie invocați să participe periodic la viața comunității (mese comemorative, celebrări religioase, etc.). Deși legătura cu un anume strămoș va înceta, slăbind treptat, o nouă dispariție stabilește corespondența între cele două lumi, văzute una în continuarea celeilalte.

Comemorarea defuncțiilor în preajma sărbătorilor agricole ce marchează începutul vegetației, trădează persistența mentalității arhaice, după care ar exista similitudini între destinul agrar și cel funerar, făcând – în consecință – posibilă reintegrarea celor dispăruți într-un nou flux vital, odată cu renașterea naturii. În Grecia arhaică, cenușa rezultată din incinerare era, ca și semințele cerealelor, așezată în vase de lut ars, iar în Roma antică, cultul Manilor (suflete ale morților, considerate genii protectoare) se săvârșea odată cu ceremonialul vegetației.

În intervalul temporal cuprins între joia Paștelui și sâmbăta Rusalelor (perioadă de maximă exuberanță vegetală), se așteaptă întoarcerea sufletelor morților în preajma locuințelor.

Lumânările aprinse pe morminte, invocarea acestora (Sculăți, sculați/și acas' aidați¹), focurile din curțile gospodăriilor, menite să încălzească temporarii oaspeți, pomenile făcute cu pâine (colaci) și apă, pentru hrănirea sufletelor, sunt ritualuri păgâne, practicate în joia mare, peste care s-a suprapus credința creștină în reînviere, posibilă prin jertfa lui Isus. Readucerea la viață a Mântuitorului s-a făcut de o putere mai presus de timp și moarte, iar sacrificiul creator al Fiului lui Dumnezeu, instaurează o nouă concepție, relativ la nemurire.

În continuarea ideii solidarității morților cu agricultura, se cere amintit ritul înhumării în poziție foetală; vizând perioada pregerminativă, de așteptare, atât a semințelor aruncate sub brazdă, cât și a celor dispăruți (temporar !); ritul semnifică speranța în renaștere, tocmai prin „întoarcerea” defunctului – simbolic – într-un (alt) pântec matern.

Speranța în supraviețuire și dincolo de moarte a determinat practicarea presărării cadavrelor cu ocră (substituit ritualic al sângelui); urmărindu-se prin analogie magică, reînnoirea vitalității; obiceiul, transfigurat, s-a perpetuat, din paleolitic, până la noi. Teodor Burada îl consemnează, pentru zona Moldovei unde, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, „...sicriul e vopsit cu chinavar roșu...”², iar la capul mormântului, „... se pune ... o cruce de lemn, vopsită cu roșu”³.

Contradicția iscată de prezența roșului, cald, vital, în opoziție cu negrul – impus de tragicul evenimential – ca dominantă cromatică (semn al doliului, în accepțiunea modernă; să nu uităm că, într-un trecut nu prea îndepărtat, se folosea, în astfel de ocazii, albul), se poate rezolva numai făcându-se apel la ritualul menționat.

Aceeași semnificație are includerea, în inventarul funerar, a unui ou roșu sau oferirea acestuia ca pomană – în preajma sărbătorii pascale. Simbolul major al oului e însă *Începutul*, și, în această ipostază, integrat ritualic ceremonialului de înmormântare, dobândește valoarea de germen în așteptarea momentului favorabil *re-creației*. ...oricărui ansamblu ritual îi este adăugat, oul nu-și pierde

1. S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români*, București, 1995, p. 246.

2. T. T. Burada, *Datinile poporului român la înmormântări*, în: *Opere*, vol. III: Folclor și etnografie, București, 1978, p. 24.

3. Ibidem, p. 32.

niciodată sensul principal: să asigure repetiția actului creației care a dat naștere *in illo tempore* formelor vii¹⁴.

Și dacă sângele e perceput ca principiu vital *interior*, dinspre *exterior*, soarele e cel investit cu valențe simbolice similare. Sub oblăduirea lui se naște și renaște viața. De aceea, implicarea sa în sfera ritualurilor de înmormântare ar putea fi privită ca un paradox. Nu însă dacă traiectoria celestă a soarelui și marea călătorie a celui trecut „dincolo” vor fi puse în paralel. Ambele cunosc „coborârea spre asfințit”. Singur astrul renaște în fiecare dimineață. De aici ideea adoptării de către „dalbul pribeag” a itinerarului său: „Că soarele-i ducător/ Și-napoi întorcător. / Nu te lua după ape/ Că apele-s ducătoare/ Și-napoi nentorcătoare”, spune un bocet pădurenesc, sfătuiind mortul pe ce cale s-o apuce și, mai cu seamă, cu cine să se însoțească în drumul său. E aici, de fapt, o reluare a temei; „calea dreaptă-stângă”, frecventă în bocete. (Să n-apuci în calea stângă,/ Că aia-i calea cea nătângă./ Să apuci în calea dreaptă,/ Că aia-i calea înțeleaptă¹⁵).

Ritualul înhumării defuncțiilor cu fața la răsărit își găsește aceeași motivație. Creștinismul a preluat cutuma, dar cel investit cu atributele astrului ceresc e Isus însuși, a cărui a doua venire e așteptată de toți cei plecați în lumea umbrelor. („Stau cu fața cătă soare. Așa am apucat. Numa'ce vine Dumnezău a doua oară și-l și văd. Dacă-i punem cu spatele la răsărit, n-apucă să-l vadă¹⁶).

Aspirând spre Divinitate, individul aspiră spre înalt, verticalitatea năzuinței sale împotrivindu-se timpului și morții. *Ascensiunea* se opune *căderii* (mormântului).

Scara modelată din aluat, atârnată în „pomul mortului”, e reducția figurată a setei de înălțare, pentru dobândirea nemuririi. E scara lui Iacob (aparținând misticii creștine), scara care face posibilă trecerea de la un mod de-a fi la un altul, de la existența pământească, la cea celestă: „Și a visat și iată, o scară era rezemată de pământ, iar vârful ei ajungea până la cer. Și iată îngerii lui Dumnezeu se suiau și se coborau pe ea¹⁷”.

Unealta ascensională, prin excelență, e însă aripa. Pasărea așezată pe stâlpul funerari (alt simbol al verticalității!), printr-un ritual practicat încă de sudul transilvănean și făcând parte din ceremonialul de înmormântare, e percepută de comunitate ca imaginea (palpabilă) a sufletului, așteptând să se înalțe la Dumnezeu.

O astfel de viziune e cvasiuniversală, fiind incifrată în ea reconfirmarea acceptării dualității trup-suflet, a credinței (ca supapă a fricii de moarte) în postexistență, asigurată prin nemuirea celui din urmă (trup fiind redat țărâni din care a fost plămădit, prin înhumare).

În încercarea de-a anula trecerea timpului și concretizarea finală a acesteia, s-a recurs la un subterfugiu (care diferă, oarecum, de cel al practicării

4. Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București 1992, p. 380.

5. Apud: Ovidiu Bârlea, *Cântecele rituale funebre din ținuturile pădurenilor* (Hunedoara), în: A.M.E.T., 1968-1970, p. 261.

*6. Inf. Elisabeta Bera, 54, Mandra, jud. BV.

7. Geneza, c. XXVIII, v. 12.

ritualurilor) și anume, la atenuarea temutelor efecte enunțate, prin *eufemizare*. În acest fel, aluziile funerare ajung să fie structurate de reverii de odihnă și intimitate, generând complexul „întoarcerii la sânul Gliiei-Mamă”: „... viața nu este decât desprinderea din pântecul Pământului, iar moartea se reduce la o reîntoarcere <<acasă>>⁸; „orice formă naște din el și se întoarce în el atunci când partea de viață care i-a fost hărăzită s-a epuizat; se întoarce ca să renască, dar înainte de asta, ca să se odihnească, să se purifice, să se regenereze”⁹.

Pământul, prin eufemizare, dobândește calitatea de leagăn al odihnei ultime, dar și al făgăduinței de supraviețuire. Căderea se preface-n coborâre, pentru regăsirea păcii prenatale a sufletului...

---

8. Mircea Eliade, op. cit., p. 241.

9. Ibidem.

BEERDIGUNGSRITUALE UND DIE RÜCKKEHR ZUM LEBEN*Zusammenfassung*

Die Annullierung der Zeit und somit des Todes war und bleibt die stetige Hoffnung der Menschheit.

Das Wiederfinden der gestörten Gleichgewichts erfolgt durch die-imaginäre-Einführung in eine archetypale Zeit, in der der Tod abwesend ist.

Viele der Beerdigungsriten und-rituale verfolgen nicht nur eine Anpassung des Verstorbenen an das Jenseits, sondern auch eine Unterordnung des konjugierten Effektes der zwei gefürchteten Götter: Kronos und Thanatos.